

Зачин: «Чем отличается?»

1. פתיחה: מה נשתנה?

«Вот хлеб»

Вот эти усталые лица,
Которые были у наших отцов из-за Гитлера,
Всякий неприкаянный – пусть ходит и боится,
Всякий нуждающийся – путь дрожит и улетает.
Сегодня – здесь,
В будущем году – в спокойствии.
Сегодня здесь – на черном рынке,
В будущем году – свободные люди в Палестине.

הא לחמא - תרגום

הפנים החלשות האלה
שהיו לאבותינו בבהלה מהיטלר
כל הקפין² יתהלך ויפחד
כל דְצָרִיף ברעדה מתעופף
השתא הקא
לשנה הבאה בשלווה.
השתא הקא בשוק השחור
לשנה הבאה בפלשתינה בני חורין.

הא לחמא – הגדה די היטליר

האד לווזה דעצאף.
די כאנו ענד זודונא בלכלעא די היטליר!
זמיע זיעאן יתסארא ויכאף.
זמיע למחדאז ברעדהא כא יטיר:
האד סנא הנא.
סנא זאיא פלהנא.
האד סנא הנא בלמארסי נואר:³
סנא זאיא פי פאליסטינ⁴ אולאד לחראר.

הא לחמא – הגדה של פסח

הא לחמא עניא
די אָלו אַבְהַתְבֵּנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם.
כָּל דְכָפִין יִיתִי וְיִכּוֹל.
כָּל דְצָרִיף יִיתִי וְיִפְסַח.
הַשְׁתָּא הֶכָּא,
לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל.
הַשְׁתָּא עַבְדִּי,
לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי חוּרִין:

Чем отличается?

Чем отличается эта ночь от ночи тридцать
девятого?
Ведь в те ночи мы не могли даже говорить,
А в эту ночь мы не боимся.
В те ночи мы ложились спать в тревоге,
А в эту ночь наше тело полно радости.
В те ночи мы были бессильными,
А в эту ночь – только посмотри!
В те ночи мы не ели и не пили,
Только боялись и убегали,
А в эту ночь мы спокойно сидим за столом.

מה נשתנה

מה נשתנה הלילה הזה מליל
שלוששים ותשע?
שבלילות ההם אף לדבר לא יכולנו,
והלילה הזה איננו פוחדים.
שבלילות ההם לנו בדאגה,
והלילה הזה, בגוף שמחה.
שבלילות ההם חסרי-אונים
היינו/נקראנו,
והלילה הזה התבונן וראה;
שבלילות ההם לא אכלנו ולא שתינו,
רק פוחדים ובורחים [היינו],
והלילה הזה בשלווה אנו מסובין.

מה נשתנה

אס נאחיא לילא האדי. מן לילת תראנת נוף:⁵
די פדוך ליאלי מא כוננאס נקדרו חתתא נתכללמו:
וליילא האדי מא גיר ענדנא כוף:
די פי דוך ליאלי כוננא נבאתו נכממו:
וליילא האדי לפרחא פזוןף:
די פי דוך ליאלי כוננא בלגדאייד נתסממו:
וליילא האדי תפררו וסוף:
די פי דוך ליאלי מא כוננא נאכלו ואלא נשרבו:
גיר כאייפין ונהרבו:
וליילא האדי פלהנא מתכיין:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות -
שְׂבָכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֵמֶן ומִצָּה,
הַלַּיְלָה הַזֶּה כְּלוּ מִצָּה?
שְׂבָכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׂאָר יְרֻקוֹת,
הַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוּר?
שְׂבָכָל הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מְטַבִּילִין אֲפִילוּ פְעַם
אַחַת,
הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים?
שְׂבָכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין
בֵּין יוֹשְׁבֵינָא וּבֵין מְסֻבִּין,
והַלַּיְלָה הַזֶּה כְּלָנוּ מְסֻבִּין?

¹ Hitler; לחלן גם: היתליר

² התרגום בקטע זה צמוד ללשון הארמית שבקטע המקורי בהגדה.

³ le marché noir; לחלן גם: 'מארשי נואר'

⁴ Palestine (فلسطين)

⁵ trente neuf

<p>«И плохо относились к нам» «И плохо относились к нам гитлеровцы». Как сказано: «И мучили нас и обозначили нас желтыми заплатками».</p>	<p>וירעו "וירעו אותנו ההיטלריים". כמו שנאמר: "ויענונו ויסמנו אותנו בטלאים צהובים".</p>	<p>וירעו 192 וקבחו לינא ליטליריין.⁶ פחאל מא קאל לפסוק. ועדכונא ורסמונא בטראף צפריין: 190</p>
<p>«И плохо относились к нам» «И плохо относились», как сказано: «Вот еврейский народ умножился и стал сильнее нас. Давайте ухитримся против него и изгоним его отсюда. Ведь из-за него среди нас умножилась пятая колонна. Они смешаются с нашими врагами, И сообщат нам, что происходит по всей стране».</p>	<p>וירעו "וירעו אותנו", כמה שנאמר: "הנה עם היהודים [רב ו]עצום ממנו. הבה נתחכמה לו ונגלהו מכאן ונרבה עימו את הגיס החמישי⁸ בתוכנו ויתערבו גם הם בשונאינו ויודיעו לנו את אשר יקרה בכל ארץ".</p>	<p>וירעו 195 וקבחו אילנא. פחאל מא קאל לפסוק. לגנס דליהוד קוי עלינא. אראו נתכייסו ונוליוה מן הינא. ונכתתרו מעאה לא סאנכיים כולון⁷ פינא. ויתכללטו חתתא הומא מעא כארהיננא. ויכברו לינא די יסיר פי כול ארד:</p>
<p>«И мучили нас» «И мучили» Как сказано: «И поставили над нами комендантов в нашем квартале, И гестапо истязает нас своим тяжелым бременем, И построили концентрационный лагерь, В проклятом Берлине».</p>	<p>ויענונו ויענונו, כמה שנאמר: "וישימו [עלינו] שרי מחוז בשכונתנו והגסטאפו מענה-אותנו בסבלותינו.¹² ויבנו מחנה ריכוז בברלין הארורה".</p>	<p>ויענונו 200 ועדכונא. פחאל מא קאל לפסוק. וזעלו לגלותיי⁹ פחומתנא¹⁰ ולאגיסטאפו¹¹ תעדדב פכדמתנא. ובנאו כאמפ דלא כונסתראסיון.¹³ 205 פלקיהרא די בירלין:¹⁴</p>

⁶ צורת ריבוי ערבית למילה זרה - l'hitlérien

⁷ la cinquième colonne

⁸ הגיס החמישי – גם בהקשר זה משמש המונח לציון כוחות חתרניים ובוגדניים הפועלים מבית כדי לסייע לאויבים מחוץ, כינוי אשר דבק בצורה מסורתית ביהודים כחלק מן התעמולה האנטישמית. המחבר מתאר פה מזימה של הנאצים להגלות את היהודים למדינות האויב ולהשתמש בהם כגיס חמישי שיסייע לגרמניה. מזימה זו מזכירה את ההאשמות שעוררו הבריטים במהלך מלחמת העולם השנייה כנגד גרמנים שערקו לבריטניה וביניהם גם יהודים ממוצא גרמני.

⁹ Le(s) Gauleiter(s) (מן הגרמנית) – גולייטר הוא כינוי של מושל מחוזי במפלגה הנאצית, כגון יוזף גבלס הנזכר, שהיה הגולייטר בברלין.

¹⁰ עברית: חומה; ובהשאלה: שכונה.

¹¹ la Gestapo (מן הגרמנית)

¹² מילולית: בעבודתנו; ותרגמתי על דרך ההגדה.

¹³ camp de la concentration

¹⁴ Berlin

<p>«И возложили» «И обозначили нас желтыми заплатками», Как сказано: «И обозначили гестаповцы сынов Израиля повязками на руке»</p>	<p>וּיְחַנּוּ “וַיִּסְמְנוּ אוֹתָנוּ בְּטֵלָאִים צְהוּבִים”. כִּמָּה שֵׁנְאָמַר : “וַיִּסְמְנוּ הַגִּסְטָאפּוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִצְעוֹת יָד”.</p>	<p>וּיְחַנּוּ ורסמונא בטראף צפריין. פחאל מא קאל לפסוק. ורסמו לא גיסטאפו. ולאד ישראל בלבראצאר.¹⁵</p>	210
<p>«И возопили мы» «И возопили мы к Рузвельту, благословенно имя его», Как сказано: «И умер Гамбург, и взошел Гитлер на руины его. И застонали сыны Израиля от работы и возопили. И услышал Рузвельт, как возносят они вопль от работы».</p>	<p>וַיִּצְעַק “וַיִּצְעַק אֶל רוּזְוֹלְט יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ”. כִּמָּה שֵׁנְאָמַר : “וַיָּמַת הַמְּבוּרָג וַיַּעַל הַיִּטְלֵר בְּמִקּוֹם חוֹרְבָנוֹ. וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבוּדָה וַיִּזְעֻקוּ. וַיִּשְׁמַע שׁוֹעֵתָם רוּזְוֹלְט מִן הָעֲבוּדָה”.</p>	<p>וַיִּצְעַק וגייטנא ילא רוזוילת תבארך שמייתו. פחאל מא קאל לפסוק. מאת האמבורג¹⁶ וטלע היטליר פמכלייתו. ותנההדו ולאד מן לעדאב וגייטו. ושמע גיטהום רוזוילט מן לכדמא :</p>	215
<p>«И услышал» «И услышал Рузвельт голос наш», Как сказано: «И услышал Рузвельт стоны их. И вспомнили они с Черчиллем о своем завете, С англичанами, с американцами и со Сталиным».</p>	<p>וַיִּשְׁמַע “וַיִּשְׁמַע רוּזְוֹלְט אֶת קוֹלָנוּ”.¹⁷ כִּמָּה שֵׁנְאָמַר : “וַיִּשְׁמַע רוּזְוֹלְט אֶת נַאֲקָתָם. וַיִּזְכְּרוּ הוּא וְצ’רְצ’יֵל אֶת בְּרִיתָם”¹⁸ אֶת הָאֲנְגְלִים וְאֶת הָאֲמֵרִיקָאִים וְאֶת סְטָלִין”.¹⁹</p>	<p>וַיִּשְׁמַע ושמע רוזוילט גיטנא. פחאל מא קאל לפסוק. ושמע רוזוילט גיטהום. הווא ושורשיל תפכרו חסיפתהום מעא לינגליז. ומעא לאמיריך. ומעא סתאלין :</p>	220
<p>«И увидел» «И увидели бедствия наши» все цивилизованные народы, Как сказано: «И увидели бедствия, от которых страдают сыны Израиля, и сжалились над нами».</p>	<p>וַיִּרְא “וַיִּרְאוּ אֶת עֲנִינוֹ”, כֹּל הָעַמִּים שִׂוְדָעִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כִּמָּה שֵׁנְאָמַר : “וַיִּרְאוּ אֶת הָעֲנִיּוֹ שִׁמְתַעֲנִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְחַמוּ עֲלֵינוּ”.</p>	<p>וַיִּרְא וראו גבננא. זמיע לגנוס די כא יעארפו דרך ארץ.²⁰ פחאל מא קאל לפסוק. סאפו לעדאב די מעדבין ולאד ישראל. וחננו עלינא :</p>	230

¹⁵ la brassard - רצועת-יד שנענדט על הזרוע

¹⁶ Hamburg

¹⁷ תרגמתי על פי המקור : 'קולנו', ועם זאת המחבר העדיף כאן 'גייטנא' – צעקטנו. בנוסחאות השרח' מופיע כאן בדרך כלל תרגום מילולי : 'צוטנא'.

¹⁸ מילולית : שבעה (חסיפה) ; אולי בגרסת השרח' של המחבר הופיעה המילה 'חסיפה' כתרגום למילה 'ברית' שבמקור, אם כי אין הדבר מוכרח.

¹⁹ כלומר : עם האנגלים, האמריקאים וסטאלין ; ותרגמתי כאן כלשון הפסוק.

²⁰ עברית : דרך ארץ ; ראיתי בחלק מנוסחאות השרח' שביטוי זה תורגם לעתים באופן מילולי : 'טריק לארץ', אך ייתכן שבגרסת השרח' שעמדה לפני המחבר הופיעה הצורה 'דרך ארץ' כמות שהיא. לעומת זאת, אפשר שהמחבר חוזר כאן בידועין אל המונח העברי 'דרך ארץ' הקיים בערבית היהודית של יהודי מרוקו בהוראה של דרך ארץ ונימוסין, כדי להדגיש מסר מקורי (על האומות המתורבתות) באמצעות משחק מילים הנשען על שחזור המונח העברי וההוראה המיוחדת שלו כינימוסין ; וראו : בהט, המרכיב העברי, עמ' 178-179.

«Страдания наши»

«Горькие страдания наши» – это сыновья,
Как сказано:
«И велел Гитлер всему гестапо, говоря:
Всякого еврея, которого схватите, бросайте в известь,
И зовите людей посмотреть».

«Притеснения наши»

И гибель нашу, ведь погибаем мы среди них,
Как сказано:
«И ни один из них не сжалился,
Ни малый, ни великий».

«И вывел нас»

«И вывел нас генерал Де Голль»,
Не через сражения,
Не через Лавалю, и не через Дорию,
А сам генерал Де Голль собственной силой,
Как сказано:
«И прошел я по земле французской в ту ночь,
И поразил нацистов от мала до велика,
От человека до скота,

ואת עמלנו

“ואת עמלנו המר”,²¹ אלו הבנים.
כמה שנאמר:
“ויצו היטליר את כל הגסטאפו לאמור:
כל יהודי אשר תתפסו אל הסיד תשליכוהו,
ותביאו אנשים להסתכל”.

ואת לחצנו

ואובדנו שאבדנו בתוכם.²²
כמה שנאמר:
“וגם מרחם אחד אין בהם
מקטנם ועד גדולם”.

ויוציאנו

“ויוציאנו הגנרל דה-גול”,
לא על ידי מלחמה
ולא על ידי לאוואל ולא על ידי דוריו
אלא הגנרל דה-גול בכבודו ובכוחו.
שנאמר:
“ועברתי בארץ צרפת בלילה ההוא”²⁹
והכיתי את הנאצים מקטן ועד גדול
מאדם ועד בהמה

ואת עמלנו

“וסקאנא למראייר” האדו לולאד.
פחאל מא קאל לפסוק.
וצצא היטליר לזמיע לא גיסטאפו ליקול.
זמיע ליהודי די תקבדו תרמיוה פזויר.
ותזיבו נאס יתפררזו:
ותזיבו נאס יתפררזו:

ואת לחצנו

וחצלאננא די חצלאנא פידיהום.
פחאל מא קאל לפסוק.
חתתא ואחד בלמחננא מא פיהום
מן סגירהום חתתא לכביר :

ויוציאנו

וכרזונא זינראל²³ דו-גול²⁴ —
לאיים עלא ייד לגיר.²⁵
ולאיים עלא ייד לאבאל.²⁶ ולאיים עלא ייד דורין²⁷
אילא זינראל דו-גול. בוקארו ובקוותו.
פחאל מא קאל לפסוק.
ודוות פארד פראנסא²⁸ פלילא האדיך.
ודרבת נאזי³⁰ מן סגיר חתתא לכביר.
מן בנאדם חתתא לבהמה.

²¹ מילולית: יסורינו המרים.

²² מילולית: נפילתנו בפח. המחבר נוקט במשחק מילים: חצלאננא (נפילתנו בפח) במקום חצלאננא (לחצנו, כלשון ההגדה).

²³ général

²⁴ de Gaulle

²⁵ la guerre

²⁶ Laval

²⁷ צ"ל: דוריו ; Doriot

²⁸ فرنسا

²⁹ במקור בהגדה נכתב: "בלילה הזה".

³⁰ Nazi

А над всеми военачальниками Гитлера,
Я совершу суд, я – Де Голль».

ובכל בכירי היטלר
אעשה שפטים אני דה-גול'.

ופזמיע לכבאר די היטליר
נעמל שראייע אנא דו-גול :

255

Воображение, сатира и юмор: реальность и пародия

3. דמיון, סאטירה והומור: בין מציאות לפרודיה

«Вот»

Вот десять казней,
Которые навели союзники на немцев в Германии:

Пропаганда, бомбардировки, воздушная тревога,
Затемнение, траншеи, выкидыши,
Бегство из городов, укрытие в подвалах, черный рынок.

Рабби Тимошенко дал им такое обозначение:
ДеЦаХ АДаШ БеАХаВ.

«Рабби Йосе Галилейский»

Рабби Йозеф Сталин говорил:
Откуда мы знаем,
Что немцы в Берлине были поражены десятью казнями,
А в Гамбурге – пятьюдесятью?
Про Берлин что сказано?

אלו

אלו עשר המכות
שהביאו בעלות הברית על הגרמנים בגרמניה.
ואלו הן:
תעמולה, הפצצות, פחד, אזעקה,
כיבוי אורות, שוחות, הפלת ולדות,³⁴
בריחה מן הערים, הסתרות במרתפים, שוק
שחור.
רבי טימושנקו היה נותן³⁶ בהם סימנים:
דצ"ך עד"ש באח"ב.

רבי יוסי הגלילי

רבי יוזף סטלין אומר³⁸:
מנין אתה אומר
שלקו הגרמנים בברלין עשר מכות
ועל המבורג לקו חמישים מכות?
בברלין מה הוא אומר?

אלו

האדו עשר דרבאת
די זאבו ליזאליי עלא לאלמאן. והאדו הומא.
לאפרופאגאנד,³¹ לבומבארדמאן, לכלעא, לאסירין,³²
טפיאן דאוו, ליתראנשי,³³ סקיט לחבלאת,
הרוב מן לבלדאן, תכביאת פלאכאב, למארשי נואר;
רבי טימושינכו³⁵ כאן יעמל פיהום לימאיר
דצ"ך עד"ש באח"ב.

רבי יוסי הגלילי

רבי יוסף סטאלין³⁷ כאן יקול.
מנאיין נתא תקול
די נדראבו לאלמאן פבירלאן³⁹ עשר דרבאת
ועלא האמבורג נדראבו כמסין דרבאת:
פבירלין אס הווא יקול.

³¹ la propagande

³² la sirène

³³ les tranchées

³⁴ מילולית: הפלה בקרב נשים הרות.

³⁵ Timoshenko (Тимошенко)

³⁶ מילולית: עושה.

³⁷ Joseph Stalin (Иосиф Сталин)

³⁸ מילולית: היה אומר.

³⁹ Berlin – כאן הכתיב ע"פ ההגייה הצרפתית; לעיל גם: בירלין

«И сказали начальники Гитлеру:
 Это кара Божья.
 Разрушили Гамбург, так что ни стены в нем не осталось.
 И увидел Израиль чудо, которое сотворил Всевышний,
 И охватил народы страх перед Всевышним,
 И уверовали они во Всевышнего и в союзников».

“ויאמרו הבכירים להיטלר :
 אסון אלוהים הוא.
 החריבו את המבורג לא השאירו בה קיר.
 וירא ישראל את המופת אשר עשה ה'
 ויפחדו הגויים מה'
 ויאמינו בה' ובבעלות הברית”.

קאלו לכבאר להיתליר. 320
 האדא סכט אללאה
 האמבורג כלאוהא חתא חיש מא כללאהא.
 ורא ישראל לימארא לי עמל אללאה.
 וכאפו לגנוס מן אללאה.
 ואמנו באללאה ובליאאליי: 325

* * *

«Эта маца»

Эта Италия, с которой мы воюем, из-за чего?
 Из-за того, что Муссолини
 Прилепился к Гитлеру и сказал: «Не вздумайте мне изменить».
 И двинулся на них Монтгомери,
 Там что их тесто для пасты не успело закваситься.
 И явилась пред ними Восьмая армия, и тут же бежали.
 «И приготовили тесто свое и сделали из него спагетти,
 Когда выгнали их из Египта, и не успели продырявить,
 И поста себе не сделали».

מצה זו
 איטליה זו שאנו נלחמים בה, על שום מה?
 על שום שמוסוליני
 דבק בהיטלר ואמר 'הישמר פן תבגדו בי'.
 והניע עליהם את מונטגומרי
 ובצקם לא הספיק להחמיץ למקרוני.
 ונגלתה⁴¹ עליהם הארמיה השמינית וינוסו מיד.
 “ויאפו את הבצק ועשו אותו ספגטי.
 כאשר גרשום ממצרים ולא יכלו לנקב (את הלחם)
 וגם צום לא עשו להם”.

מצה זו 423
 טאליאן האדא די חנא נקאתלו. עלא סבבת אס.
 עלא סבבת די מוסוליני 425
 מחזום בהיתליר ויקול ענדאך תגדרוני.
 וחרך עליהום מונגומירי
 מא כמרס עזינהום למאכארוני.⁴⁰
 ותוללאו עליהום לאויתיים ארמי. והרבו דגיא.
 וכבוו דאך לעזין ועמלוה ספאכיתני.⁴² 430
 חין טררדוהום מן מאצאר ומא קדרוס יתקבו.
 וחתא לא צום⁴³ לא מן עמלו אילהום:

⁴⁰ macaroni (מן האיטלקית)

⁴¹ מילולית: ונגלו.

⁴² spaghetti (מן האיטלקית)

⁴³ אולי מן העברית: צום; וראו: בהט, המרכיב העברי, עמ' 382.